

ΝΕΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΓΥΡΟΥ ΡΥΤΟΥ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ

Τὸ ἐκ τοῦ τετάρτου τάφου τῶν Μυκηνῶν περίφημον τεμάχιον ἀργυροῦ ἀγγείου μετ' ἔκτυπων παραστάσεων, τὸ ὅποιον πρῶτος ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς Τσούντας, ἀνεγνωρίσθη δ' ὅτι ἀνῆκεν εἰς εὐμέγεθες ὁντόν, ἀφ' ὅτου ὁ Στάης προσέθηκε καὶ νέα τεμάχια, ἡρμηνεύθη κατὰ διαφόρους τρόπους μέχρι τοῦδε¹. Ὁ πρῶτος ἐκδότης ἡρμήνευσε τὴν παράστασιν ὡς εἰκονίζουσαν πολιορκίαν μιᾶς πόλεως, ἵστοι κάτοικοι ἐξῆλθον τῶν τειχῶν γυμνοί, ὅπως ὑπερασπίσωσι τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα. Τὴν μοναδικὴν διασωθεῖσαν μορφὴν ἐκ τῶν ἐφορμώντων πολιορκητῶν, τὸν κρανοφόρον ἄνδρα, ἡρμήνευσεν ὡς κρατοῦντα ἐπ' ἵσης σφενδόνην (εἰκὼν 1, κάτω δεξιά). Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην παρεδέχθησαν γενικῶς καὶ οἱ ἄλλοι μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν, ὁ Rossbach λ. χ. (Phil. LI, σελ. 5 - 6) ὑπεστήριξεν ὅτι ὁ κρανοφόρος οὐχὶ σφενδόνην, ἀλλὰ ξίφος κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας.

Πρῶτος ὁ Reichel ἀντελήφθη ὁρθῶς τὴν σημασίαν τῆς μορφῆς ταύτης, ἀναγνωρίσας ἄνθρωπον κρατοῦντα κώπην ἥ κοντόν, συμπεράνας δὲ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι οἱ κατὰ τῆς πόλεως ἐφορμῶντες προσήρχοντο ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Reichel ὑπῆρξεν ἐπ' ἵσης ὁ πρῶτος, ὅστις ἐτόνισε τὴν ἐπὶ τοῦ τεμαχίου παράστασιν τῆς παραλίας, ἥτις ἐδηλώθη λίαν ἐναργῶς διὰ γραμμῆς ἀκανονίστου ὑπὸ τοῦ τεχνίτου (ἴδ. εἰκ. 1). Ὁ Στάης παρεδέχθη καὶ ἀνέπτυξε περαιτέρω τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ἀμφότεροι ὅμως δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἐπαρκῶς τοῦ γεγονότος, ἵνα ἐρμηνεύσωσιν ὁρθῶς τὰς μορφάς, αἱ ὅποιαι εἰς ποικίλας στάσεις ἀπεικονίζονται ἐπὶ τῶν νέων τεμαχίων. Ὁ Reichel ἐνόμισεν ὅτι πρόκειται περὶ νεκρῶν πολεμιστῶν, ἥ ζώντων οἵτινες κύπτωσιν ἵνα λάβωσι λίθους. Ὁ Στάης ἀντελήφθη τούτους ὡς ἀναρριχωμένους πειρατάς, μερικοὺς δὲ οἵτινες καὶ ὡς ἀναρριχώμενοι δὲν εἶναι νοητοί, ἡρμήνευσεν ὡς βεβλημένους ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων. Πρῶτος ὁ Sir A.

¹ Βιβλιογραφία : Τσούντας Ἀρχ. Ἐφημ. 1891 σελ. 11 ἐξ. πίν. 2,2. Στάης Ath. Mitt 1915, 45 ἐξ. καὶ Nachtrag σελ. 112, πίν. 7 - 8. Ὁ Στάης δίδει ἐνταῦθα βιβλιογραφίαν, εἰς ἣν προσθετέον (ἐκτὸς μερικῶν περιπτώσεων παρεμπιπτούσης μνείας) : Τσούντα Μυκῆναι, 57. Τσούντα - Mannat Myc. Age 218. Arch. Anz. 1891, 183. Pernice, AM. 1892, 262. Overbeck, Gesch. d. gr. Plastik⁴ I, 28. O. Rossbach, Philologus LI, 1892, 1 ἐξ. H. R. Hall JHSt 1911, 120. Kurt Müller, Jahrb. d. Inst. 30, 1915, 320. Rodenwaldt, der Fries des Megarons v. Myk. 51, εἰκ. 27. Evans, Pal. of. Minos I, 308, 668, 698. Valentin Müller, Jahrb. d. Inst. 40, 1925, 112. Καλαὶ ἀπεικονίσεις ἐν Ἐφημερίδι, παρὰ Perrot καὶ Reichel Hom. Waffen. Ἡ εἰκὼν τοῦ Kurt Müller ε. ἀ. 320 εἶναι ἐκ νεωτέρας πιστοτέρας ἰχνογραφήσεως τοῦ ἀγγείου, ἀλλ' οὐχὶ εὐδιάκριτος.

Evans μετὰ τῆς ὡς συνήθως δέξείας παρατηρητικότητός του ἀνεγνώρισεν ὅτι ἐπὶ τῶν νέων τεμαχίων εἰκονίζονται κολυμβηταί, ἡ δὲ περισωθεῖσα κεφαλὴ τοῦ κυνομόρφου θαλασσίου τέρατος, ὅπερ κατεδίωκε τοὺς ναυαγούς, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει περὶ τοῦ ὁρθοῦ τῆς εἰκασίας¹.

Ο Evans ἀφῆκεν ἄλυτον τὸ ζήτημα πόθεν ἦτο δυνατὸν νὰ προέρχωνται οἱ ναυαγοὶ οὗτοι, λέγων μόνον ὅτι πρόκειται «περὶ τινος ναυαγίου» (some wreck).

Εἰκ. 1. Ρυτὸν ἀργυροῦ ἐκ Μυκηνῶν.

Τοῦτο θεωρῶ ἐντελῶς ὁρθόν, νομίζω ὅμως ὅτι οὐδαμῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσωμεν ἐν ἀγνωστον ναυάγιον, διότι τοῦτο εἰκονίζεται, τούλαχιστον ἐν μέρει, πρὸ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ διασωθέντος τεμαχίου τοῦ όντοῦ.

Υπὸ τὴν γραμμὴν τῆς παραλίας καὶ ἐπὶ τῆς λείας ἐπιφανείας τοῦ ἀργύρου, ἥτις εἰκονίζει τὴν θάλασσαν², παριστάνονται ἐγχαράκτως μερικὰ περίεργα ἀντι-

¹ Τὰ νέα ταῦτα τεμάχια τοῦ όντοῦ Evans Palace I, 698, εἰκ. 521 α - β, δπου ίχνογράφημα δλοκλήρου τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ ἀγγείου.

² Ἀφήνω νῦν κατὰ μέρος τὸ ζήτημα, κατὰ πόσον ἡ λεία τοῦ ἀργύρου ἐπιφάνεια εἶναι δήλωσις τῆς θαλάσσης ἢ «οὐδέτερον πεδίον» (neutraler Grund), ὡς ὁ Wal. Müller Jahrb. 40, 113 νομίζει. Ἀμφότερα εἶναι δυνατά, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς περιστάσεις, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν γενικὸν κανόνα περὶ ὅλων τῶν παραστάσεων. Ἐνταῦθα νομίζω ὅτι ὁ τεχνίτης συνειδητῶς ἥθελε τὴν λείαν ἐπιφανείαν τοῦ μετάλλου ὡς δήλωσιν τῆς θαλάσσης.

κείμενα, τὰ δόποια παρέσχον πάντοτε τὴν μεγίστην δυσκολίαν εἰς τοὺς ἐρμηνευτάς. Ὁ καθηγ. Τσούντας ἔξελαβε ταῦτα ὡς δήλωσιν τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους· ὁ Reichel ἐνόμισε παραδόξως ὅτι πρόκειται περὶ γραμμάτων· ὁ Στάης ἡρμήνευσε ταῦτα ὡς «νησίδια καὶ ὑδρόβια φυτά, οἷον καλάμους κλπ.», ὁ δὲ K. Müller τέλος βλέπει εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα τὴν πιθανὴν δήλωσιν τοῦ ὄντος¹.

“Οτι πᾶσαι αὗται αἱ ἐρμηνεῖαι εἰναι ἀδύνατοι, προταθεῖσαι ἀπλῶς καὶ μόνον ἵνα μὴ παρέλθωσιν ἀπαρατήρητα τὰ ἐγχάρακτα σημεῖα, εἰναι διὰ τοῦ πρώτου βλέμματος ἀντιληπτόν. Ὁ τεχνίτης δεικνύει ἐξ ὅλης τῆς ἐπὶ τοῦ ὄντοῦ ἐργασίας, ὅτι εἰχε τὴν δύναμιν νὰ παραστήσῃ, ἐὰν ἥθελε, καὶ φυτὰ καὶ λίθους καὶ ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους κατὰ πολὺ φυσικώτερον τρόπον. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐγκαταλείψωμεν πᾶσαν ἰδέαν συμβολισμοῦ, διότι τὰ ἀντικείμενα πρέπει νὰ παριστάνωνται κατὰ τὸ δυνατὸν πιστῶς, οἵαδήποτε καὶ ἀν εἰναι. Ὁ Sir A. Evans ἀναγνωρίζει, ὡς φαίνεται², εἰς τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἐκσφενδονητικὰς ὁάδους, λίθους καὶ ὁπαλα, ἀλλὰ καὶ αὗτη ἡ ἐρμηνεία δὲν φαίνεται δυνατή, διότι τὰ ὅπλα ταῦτα εἰναι ἐντελῶς ἀσυνήθη καὶ ἄγνωστα ἐξ ἄλλης Κρητομυκηναϊκῆς παραστάσεως. Πλὴν δὲ τούτου τὰ ἐγχάρακτα ἀντικείμενα ἐπὶ τοῦ ὄντοῦ ἔχουσι σχῆμα ἐντελῶς ἀλλότριον ὁπαλού³.

Νομίζω ὅτι ὁ τεχνίτης διὰ τῶν ἐπιμήκων καμπύλων σημείων ἡθέλησε νὰ δηλώσῃ **βυθιζόμενα πλοῖα**, ἐνῷ τὰ στρογγύλα ἐγχαράγματα δηλοῦσι τὰ **κράνη**, ἢ ἀκόμη καὶ τὰς **κεφαλὰς** τῶν ναυαγῶν. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τοῦ σχήματος τῶν Κρητομυκηναϊκῶν πλοίων, τὰ δόποια κατὰ τὴν ἐποχὴν περίπου καθ' ἦν καὶ τὸ ὄντὸν ἐποιήθη, εἰκονίζονται πάντοτε αἰχμηρὰ κατὰ τὸ ἐν ᾧ καὶ

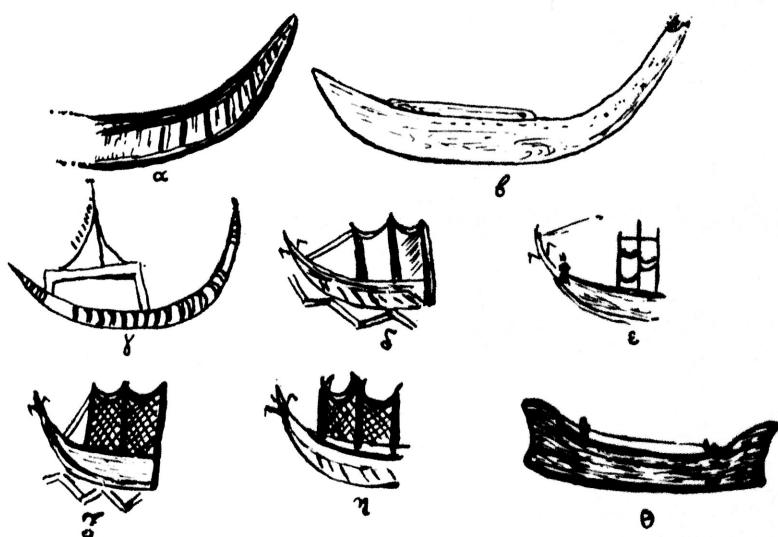
¹ Τσούντας 'Ἐφημ. Ἀρχ. ἔ. ἀ. 14, Reichel ἔ. ἀ., Στάης A. M. 1915, 49, Müller Jahrb. 1915, 323.

² Palace I 668.

³ Αἱ περὶ ὁν ὁ λόγος ἐκσφενδονητικαὶ ὁάδοι (throwingsticks, Evans σελ. 668) εἰναι ὁάδοι ἀγκωνοειδῶς ἢ καμπύλως κεκαμμέναι, γνωσταὶ σήμερον γενικῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα **βουμέραγγα** (boumerang), τὸ δόποιον δίδουσιν εἰς αὐτὰς οἱ κατὰ φύσιν λαοὶ τῆς Αὔστραλιας, παρ' οἰς τὰ ὅπλα ταῦτα εἰναι ἀκόμη ἐν χρήσει, ἐγιναν δὲ πασίγνωστα καὶ περιφήμα ἔνεκα τῶν ζωηρῶν περιγραφῶν τῶν περιηγητῶν, διότι ἔχουσι τὴν ἴδιότητα ἐκσφενδονούμενα νὰ διαγράφωσι διαφόρους καμπύλας, μὴ ἐπιτυγχάνοντα δὲ τοῦ σκοποῦ νὰ ἐπανέρχωνται καὶ πίπτωσι παρὰ τοὺς πόδας τοῦ κυνηγοῦ, ἢ διλύγον ὄπισθεν τούτου. (Id. Sarg, Australische Bumerangs). Τὸ ὄπλον τοῦτο ἡτο ἀληθῶς γνωστὸν εἰς τὴν προϊστορικὴν Εὐρώπην καθῶς καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἰκονιζόμενον ἐπὶ ἔργων τῆς 'Ασσυροβαθυλωνιακῆς καὶ Αἴγυπτ. τέχνης, ἀλλ' εἰς τὴν Κρητομυκηναϊκὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν περιοχὴν εἰναι ἄγνωστον, διότι ἀποτελεῖ ὄπλον κατ' ἐξοχὴν πρωτογενές, παραμερισθὲν ἐνωρίτατα ὑπὸ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ πλὴν δὲ τούτου, εἰναι ὄπλον σχετικῶς ἀκίνδυνον, μόνον πρὸς κυνηγετικὸς σκοποὺς καὶ δὴ διὰ μικρὰ θηράματα χρήσιμον. (Id. H. Bonnet, Waffen der Völker des alt. Orients, 1926, σελ. 108 ἐξ.). 'Ανάλογον σκοπὸν ἵσως ἔχεπλήρου τὸ 'Ελληνικὸν **λαγωθόλον**, ὅπερ, ὡς τὸ ὄνομα δεικνύει, ἐσφενδονεῖτο πιθανῶς· ἀλλὰ τὸ ὄνομα καθιερώθη κυρίως ἐν τῇ 'Ελληνιστικῇ ἐποχῇ. Παρ' Ομήρῳ εὑρίσκομεν τὸν καλαύροπα ἐκσφενδονούμενον (Il. Ψ 815) ὑπὸ τῶν ποιμένων, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς βλητικοὺς σκοπούς. Καθ' ὅλου ἐν τῇ Κρητομυκηναϊκῇ ἐποχῇ τοιούτον ὄπλον δὲν φαίνεται νὰ ἡτο γνωστόν. (Id. περὶ λαγωθόλου Daremberg - Saglio λ. pedum).

κατ' ἄμφοτερα τὰ ἄκρα. Ἰδίως ἐπὶ τῶν ἀμυγδαλοσχήμων γλυπτῶν λίθων¹, ἐπὶ τῶν διποίων παριστάνεται πάντοτε μόνον τὸ ὄπισθιον ἥμισυ μέρος τοῦ πλοίου², ἡ διμοιότης πρὸς τὰ ἔγχάρακτα σημεῖα τοῦ ψυτοῦ εἶναι ἐντελῆς. Ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς εἰκ. 2, ὅπου συνέλεξα μερικὰς παραστάσεις, καθιστᾶ τὴν διμοιότητα ἔκδηλον ἀνευ περαιτέρῳ περιγραφῶν³.

Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ψυτοῦ εἰκονιζομένων ἔξι συντετριμένων καὶ βυθιζομένων πλοίων τὰ τέσσαρα εἶναι διμοια πρὸς ἓν ἡμίτομον Κρητομυκηναϊκοῦ πλοίου ἀνευ περαιτέρῳ ἐπεξηγήσεων (πρβλ. εἰκ. 2, δ, ε, ζ, η καθὼς καὶ τὸ γ). Ἐτερον πλοῖον

Εἰκὼν 2.

(εἰκ. 1, ὑπὲρ τὴν πρώτην ἐκ δεξιῶν ἐκ τῶν τριῶν διασωθεισῶν κρανοφόρων κεφαλῶν) παρουσιάζει τὴν γωνιώδη σύνδεσιν τῆς στείρας πρὸς τὴν τρόπιδα, γνωστὴν ἐκ παλαιοτέρων τύπων Κρητικῶν πλοίων (πρβλ. εἰκ. 2θ). Τὸ τελευταῖον πρὸς τὰ δεξιὰ πλοῖον τοῦ ψυτοῦ διμοιάζει τέλος τεμάχιον τρόπιδος διμοῦ μετὰ τῆς πρώτας

¹ Τῶν glandular, ἡ schieberformigen länglichen, ὅπως ὀνομάζει τούτους ὁ Furtwängler, Gemmen III σελ. 32.

² Περὶ τῶν Κρητομυκηναϊκῶν πλοίων καὶ θαλασσίων πραγμάτων δημοσιεύω προσεχῶς ἐργασίαν. Οἱ ἀμυγδαλόσχημοι οὗτοι λίθοι ἀποτελοῦσι χωριστὴν τάξιν ὡς πρὸς τὸ είδος τῶν παριστωμένων πλοίων, ἀτινα ἔχουσι πάντοτε τὸ αὐτὸ σχῆμα, μᾶλλον ἡ ἡττον ἐπιμελῶς, παριστάνονται μετ' ἔξαρτήσεως (ἰστιῶν καὶ κωπῶν), ἀλλ' οὐδέποτε ἔχομεν διλόκληρον τὴν παράστασιν τοῦ πλοίου, εἰμὴ μόνον τοῦ διπισθίου ἥμισεος.

³ Τὰ ἐπὶ τῆς εἰκ. 2 παριστανόμενα πλοῖα εἰναι: α, Σαρκοφάγος Ἀγ. Τριάδος, Evans Pal. I 439. 6, πλοῖον ἐλεφαντοστοῦ, ἐκ τάφου Τζαφέρ Παπούρας παρὰ τὴν Κνωσόν, Evans, Prehist. Tombs of Knossos (Archaeologia LIX) σελ. 28. γ, δακτύλιος τῆς Τίρυνθος, Ἀρχ. Δελτ. 1916 Παράρτ. σελ. 16 εἰκ. πίνακος 2. δ, ἀμυγδαλόσχημος λίθος Μουσείου Ἡρακλείου, A. E. 1907 πίν. 8, 164. ε, διμοιος λίθος, ἔ. ἀ. 149. ζ, διμοιος λίθος, Br. Mus. Cat. of gems ὑπὸ Walters ἀριθ. 12. η, διμοιος λίθος, Southesk coll. of ant. gems, by Hel. Carnegie I πίν. 16, 015. θ, πήλινον πλοῖον ἐκ Μόχλου, AJA 1909, 279.

ένός συντετριμμένου πλοίου καὶ εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ τεχνίτης διὰ τὴν ποικιλίαν ἡθέλησε νὰ παραστήσῃ καὶ ἔτερον τρόπον βυθίσεως παρὰ τὸν διὰ τῆς πρώρας ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε καὶ πολὺ ἡ προσπάθειά του.

Μίαν παραδόξως ὄμοιάν σύλληψιν τοῦ τεχνίτου προκειμένου περὶ ζωγραφίσεως βυθίζομένων πλοίων εὑρίσκομεν περίπου μίαν καὶ ἡμίσειαν χιλιετηρίδα, βραδύτερον, ἐπὶ μιᾶς τῶν γνωστῶν ἀπεικονίσεων τῆς περιπτείας τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς τοὺς Λαιστρυγόνας (εἰκ. 3)¹. Τοία, ἡ μᾶλλον πάντα τὰ τέσσαρα βυθίζόμενα πλοῖα παριστάνονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, δι’ ὄμοιών δέ, ἐντελῶς ἀναλόγων κυκλοτερῶν γραμμῶν ἀπεικονίζονται καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἐπιπλεόντων ναυαγῶν².

Εἰκὼν 3.

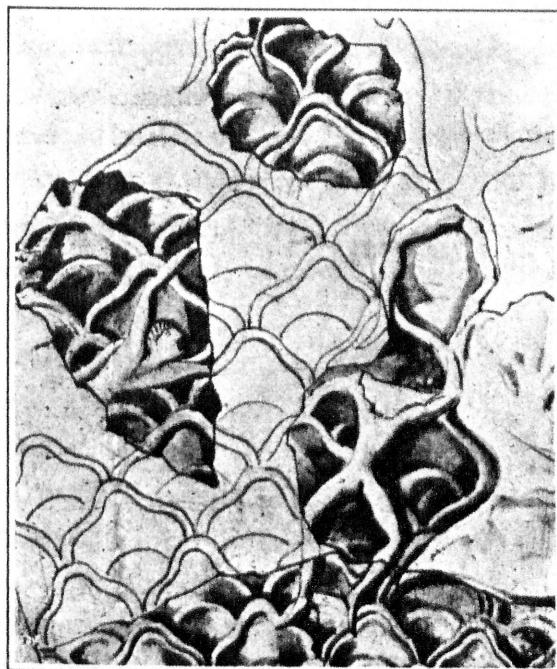
Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ἑρμηνεία ἀπέχει ἐν μόνον βῆμα τῆς ὑπὸ τοῦ Evans προταθείσης, ὃσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς κολυμβητάς. Οἱ ναυαγοὶ (εἰκ. 4), οἵτινες καταδιώκονται καὶ ὑπὸ τῶν ἀδηφάγων τεράτων τῆς θαλάσσης, δὲν ἀνήκουσι πλέον εἰς ἄγνωστον ναυάγιον διότι τοῦτο εἰκονίζεται πρὸ τῆς παραλίας, οἱ δὲ ἐν τοῖς νέοις τεμαχίοις κολυμβηταὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῶν ἥδη εἰς φυγὴν τρεπομένων θαλασσίων ἐπιδρομέων. Ἐὰν ἐκλάβωμεν τὴν θάλασσαν μετὰ τῶν βυθίζομένων πλοίων μετὰ τοῦ Στάγη ὡς κόλπον τινὰ (Ἑ. ἀ. σελ. 48), τότε ἡ ἔξοδος τοῦ κόλπου ὁφείλει νὰ εὑρίσκεται ἀριστερά. Πρὸς τὰ ἐκεῖ διευθύνονται τὰ ἐπιζητοῦντα νὰ διαφύγωσι πλοῖα, πρὸς τὰ ἐκεῖ ὡθεῖ ὁ κρανοφόρος διὰ τοῦ κοντοῦ τὸ πλοῖόν

¹ Nogara, Le nozze Aldobrandini πίν. 10. K. Woermann, Die antiken Odysseelandschaften πίν. 3. Springer - Wolters, Kunstgesch. I¹ σελ. 479 κλπ.

² Ὡς ἐπὶ τῆς τοιχογραφίας ταύτης δύο γραμμαὶ ἐν σχήματι δξείας γωνίας ὑπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐπιπλεόντων δηλοῦσι τὸν βραχίονα, οὗτω καὶ ἐπὶ τοῦ ὁντοῦ ἀπεικονίσθη εἰς νηχόμενος παρὰ τὴν κρατοῦσαν τὸν κοντὸν μορφήν, ἵσως δ’ εἰς ἀκόμη ὑπὲρ τὴν ὑψωμένην χειρὰ τῆς μορφῆς ταύτης. διὰ τὴν κακὴν ὄμως τοῦ τεμαχίου διατήρησιν ἡ τελευταία αὐτῇ λεπτομέρεια εἶναι μόλις ὀρατή.

του (μία ἔνδειξις ὅτι τὰ ὕδατα δὲν εἶναι βαθέα, δι' ὃ ἐκ τῶν ἐπιτιθεμένων τοξιῶν δύο ἔχουσι προχωρήσει μέχρι τοῦ ὕδατος, ἵνα βάλωσιν ἐκ τοῦ πλησίον)· πρὸς τὰ ἐκεῖ τέλος διευθύνουσι τὰ βλήματά των πάντες οἱ ἐπιτιθέμενοι γυμνοὶ πολεμισταί. Αἱ νῦν περισφέζόμεναι μορφαὶ τῶν θαλασσίων ἐπιδρομέων φαίνονται ὡς νὰ μὴ προσβάλλωνται ὑπὸ τῶν γυμνῶν πολεμιστῶν, πράγματι ὅμως θὰ εὑρίσκοντο ἄλλοι τοιοῦτοι δεξιά, πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, δόποθεν θὰ ἔβαλλον κατὰ τῶν φευγόντων. Πάντες ὁμοῦ, προσβάλλοντες καὶ προσβαλλόμενοι, στρέφουσιν ὅλην αὐτῶν τὴν προσοχὴν ἀριστερά, πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ κόλπου, ὅπου πρέπει νὰ ἀπεικονίζετο καὶ τὸ δραματικώτερον μέρος τῆς ὅλης σκηνῆς· οἱ μὲν ἔζητον νὰ διαφύγωσιν, οἱ δὲ νὰ ἐπιφέρωσι τὴν μεγίστην δυνατὴν πανωλεθρίαν¹.

Διὰ τῆς ἀνωτέρω ἔρμηνείας κερδίζομεν μίαν ἔνιαίαν παράστασιν ἐφ' ὅλου τοῦ όντοῦ, ἐφ' οὐδὲν ἀπεικονίζετο ἄνω μὲν ἡ δραματικὴ καταστροφὴ ἐνὸς στόλου, κάτω δὲ ἡ ἀπόπειρα τῶν ναυαγῶν ὅπως κολυμβῶντες σωθῶσι πρὸς τὴν ξηράν. Τὸ δικτυωτὸν ἡ λεπιδωτὸν κόσμημα ὅπερ ἔκάλυπτε τὸ κατώτατον αἰχμηρὸν ἄκρον τοῦ όντοῦ ὀρθῶς ἡρμήνευσεν ὁ Evans ὡς παράστασιν τοῦ ὕδατος, προσκομίζων ἀνάλογον παράδειγμα ἐπὶ τοῦ γραπτοῦ όντοῦ τῆς Ψείρας², εἰς τὸ δόποιον δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν, ἵνα ἀναφέρω ἐν ἀκόμη σπουδαῖον παράδειγμα, τὸ ἐξ Ἀγίας Τριάδος ἀπισχημον ἀγγείον Monum. Antichi 13, 1903 σελ. 66 εἰκ. 52³. Πέραν τοῦ δικτυωτοῦ τούτου κοσμήματος εἰκονίζεται ἡ

Εἰκ. 4a. Τερμάχιον ἀργυροῦ όντοῦ ἐκ Μυκηνῶν.

¹ Κατὰ τὸν Kurt Müller, Jahrbuch 1915 σελ. 321 διατίθεται τοῦ κοντοῦ κρανοφόρος καὶ αἱ τρεῖς ἄλλαι μορφαὶ τῶν δόποιών μόνον τὰ κράνη σφίζονται, ἀνήκουσιν εἰς τὸ πλήρωμα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέμβου. Ἐπειδὴ ὅμως τότε ἡ λέμβος θὰ ἥτο ἀταλογικῶς μεγαλυτέρη καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς, λογικώτερον μοῦ φαίνεται νὰ ἐκλάθωμεν διτεῖ αἱ περισσωθεῖσαι ἐπὶ τοῦ τεμαχίου μορφαὶ ἀνήκονται δύο ἡ καὶ τρία συνωθούμενα πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ κόλπου πλοῖα.

² Seager, Pseira σελ. 29.

³ Ο καθηγ. Halbherr ήρμήνευσε τὸ δικτυωτὸν κόσμημα τοῦ ἀγγείου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δόποιον παριστάνονται δοτρακαὶ πορφύρας, ὡς φύκη, ἀλλὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀναμφίβολον διτεῖ δηλοῦνται δι' αὐτοῦ ἡ ἡρέμως στολιδουμένη τῆς θαλάσσης ἐπιφάνεια, ἵνα διεγίνεται ἀπεικόνισε κατὰ τὸν ὁραστικώτερον τρόπον εἰς μερικὰ ἔργα, εἰς ἄλλα δὲ πάλιν ἀτελέστερον. Τὸ δικτυωτὸν κόσμημα τοῦ ἀργυροῦ όντοῦ παραδέχεται ὡς

στερεὰ γῆ διὰ τῆς παραστάσεως φυτῶν¹. Αὕτη ἡ ἀπὸ ἄνωθεν ἔως κάτω τοῦ ὁντοῦ ἐνιαία παράστασις μοῦ φαίνεται πολὺ συμφωνούτερα πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς Κρητομυκηναϊκῆς τέχνης, ἥ τὸ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἀγγεῖον ἔφερε δύο διαφόρους ἀπ' ἄλλήλων παραστάσεις².

Ο Evans, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τῇ βάσει νέων τεμαχίων ὑπόσχεται ὅτι θὰ πραγματευθῇ τὸ ὁντὸν εἰς τὸν δεύτερον τόμον τοῦ Palace of Minos, ἐννοεῖ ὡς ἑξῆς τὴν παράστασιν: ‘Η ἀπεικονιζομένη πόλις μετὰ τῶν πύργων αὐτῆς εἶναι Μινωική, ὡς οὐ μόνον ἡ οἰκοδομικὴ τέχνη δεικνύει, ἀλλὰ καὶ ζεῦγος ἵερῶν κεράτων, ὅπερ νομίζει ὅτι ἀναγνωρίζει ἐπὶ ἐνὸς νέου τεμαχίου³. Η πόλις ὅμως αὗτη δὲν εὑρίσκεται ἐπὶ Μινωικοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ «in partibus infidelium». Πρὸ τῆς πόλεως μάχονται οἱ ιθαγενεῖς πρὸς ἄλλήλους, ὡπλισμένοι τὸ μὲν διὰ σφενδονῶν, τόξων, δοράτων,

Εἰκὼν 4β.

τὸ δὲ διὰ λίθων, ὁπάλων καὶ ἐκσφενδονητικῶν βακτηριῶν. Ταυτοχρόνως ἔρχεται διὰ θαλάσσης Μινωική δύναμις εἰς βοήθειαν τῆς μιᾶς τῶν μαχομένων μερίδων. Τὸ νὰ ἀναγνώσωμεν ὅλα ταῦτα τὰ πράγματα ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τοῦ ὁντοῦ μοῦ φαίνεται πολύ. Η ἐρμηνεία αὗτη εἶναι λίαν περίπλοκος, ὡς ἐκ τούτου δ' ἀπίθανος. Κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐκδοχὴν τὰ πράγματα πρέπει νὰ νοηθῶσιν ὡς ἀκολούθως: Εἰς στόλος Κρητομυκηναϊκῆς ἐθνικότητος προσεπάθησε νὰ προσεγγίσῃ τὴν ἔηρὰν καὶ ἀποβιβάσῃ τοὺς πολεμιστὰς πρὸς πολιορκίαν τῆς πόλεως, εἴτε καὶ ἄλλως ἡναγκάσθη νὰ προσορμισθῇ εἰς γῆν

δήλωσιν τῆς θαλάσσης καὶ ὁ Wal. Müller, Jahrb. 1925, 113. Ο Στάης τούναντίον ἔξηγησε τὸ κόσμημα ὡς βραχώδη παραλίαν. ‘Αν καὶ τὸ παράδειγμα τὸ ὁποῖον προσήγαγε πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του (Phylakopí σελ. 72) δὲν εἶναι κατάλληλον, εἶναι ἐν τούτοις βέβαιον ὅτι τὸ κόσμημα τοῦτο παριστάνει εἰς ἄλλας περιπτώσεις καὶ τὰ ὅρη, ὡς ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ τέχνῃ, ἐπειδὴ ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν ὡρισμένων διακοσμητικῶν τύπων, οἵτινες συμβατικῶς δύνανται νὰ εἰκονίζωσι πλείονα ἀντικείμενα. Περὶ τούτων διαλαμβάνω ἐκτενέστερον εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἐργασίαν μον περὶ τῶν θαλασσίων πραγμάτων τῆς Κρητομυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

¹ Ιδ. Palace I, 698 εἰκ. 521α.

² Η Κρητομυκηναϊκὴ τέχνη δὲν συνηθίζει νὰ παραθέτῃ πλείονας διαφόρους σκηνὰς κατὰ ζώνας, ὡς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τέχνῃ τυπικὸν παράδειγμα εἶναι ἡ λάρναξ τοῦ Κυψάλου. Εξαιρουμένου τοῦ μεγάλου ὁντοῦ τῆς Ἀγίας Τειάδος, ὅπερ διαιρούμενον εἰς τέσσαρας ζώνας φέρει εἰς τὰς τρεῖς πυγμαχίαν καὶ εἰς τὴν μίαν μόνην τὸ θέμα ἀλλάσσει εἰς ταυρομαχίαν (πάλιν δημος ὀλόκληρον τὸ θέμα δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐνιαῖον, ἀγωνίσματα) δὲν θὰ ἐγνώριζον ἄλλο παράδειγμα ἀλλαγῆς τῶν θεμάτων ἵνα ἀναφέρω. Τὰ ποτήρια τοῦ Βαφειοῦ καὶ ὡς ἐνότης λαμβανόμενα ἀμφότερα εἰκονίζουσιν ἐν ἐνιαῖον θέμα, τὰ δὲ ἐμπίεστα ἐγχειρίδια τῶν Μυκηνῶν φέρουσι πάντοτε ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν ἐνότητα θέματος. Διὰ τοῦτο δὲν μοῦ φαίνεται πιθανὸν ὅτι τὸ ὁντὸν τῶν Μυκηνῶν ἔφερε δύο ἐντελῶς διαφόρους παραστάσεις, ἀνω τὴν πολιορκίαν μιᾶς πόλεως, κάτω την ναυάγιον.

³ Palace I, 668₃.

ἀλλαδαπῶν (λ. χ. συνεπείᾳ τρικυμίας). Οἱ βάρβαροι κάτοικοι τῆς πόλεως ἔξερχονται γυμνοὶ ἐκ τῶν τειχῶν καὶ ἐπιπίπτουσι κατὰ τῆς ἐπελθούσης δυνάμεως, ἥτις ἀναγκάζεται ἐν πάσῃ βίᾳ νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀπομακρυνθῇ. Αἱ χειρονομίαι τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῶν πύργων δὲν δεικνύουσι τίποτε περισσότερον μιᾶς ἐντόνου συγκινήσεως, εἶναι δ' ὡς γνωστὸν ἐπιφερὲς τὸ θῆλυ φῦλον εἰς γόνους καὶ τιλμοὺς διὰ πολὺ μικροτέρας ἀφορμάς¹. Μέρος τῶν πλοίων τοῦ στόλου συνετρίβησαν ἥδη, οἱ δὲ ναυαγοὶ εὑρισκόμενοι ἐντὸς τῶν κυμάτων δεινοπαθοῦσιν ἔτι περισσότερον ἐκ τῆς ἐπιθέσεως τῶν θαλασσίων τεράτων ἐν ᾧ οἱ ἐπὶ τῶν πλοίων ἀκόμη εὑρισκόμενοι προσπαθοῦσι νὰ διασώσωσιν ἑαυτὸὺς εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν καὶ πεύδουσι πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ κόλπου. Ἡ παρὰ τοῖς Λαιστρυγόσι περιπέτεια τοῦ Ὀδυσσέως δὲν εἶχε πολὺ διαφορετικὴν μορφήν.

Κατὰ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης θὰ ἥδυνατό τις νὰ ἐγείρῃ τὴν ἀντίρρησιν, διὰ δὲν εἶται καὶ πολὺ εὐλογοφανὲς τὸ νὰ παραδεχθῶμεν διὰ εἰς τεχνίτης ἀπεικόνισεν ἦλαβε διαταγὴν νὰ ἀπεικονίσῃ τὴν τοῦ ἴδιου ἔθνους συμφοράν. 'Ἄλλ'² ἡ παρατήρησις αὗτη δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν, ἐφ' ὅσον ἀγνοοῦμεν τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν Κρητομυκηναϊκῶν λαῶν. Δὲν εἶναι διόλου ἀναγκαῖον νὰ παραδεχθῶμεν, διὰ τὸ ὄντὸν τὸ μετὰ τοῦ Μυκηναίου δυνάστου συνταφὲν παρίστανεν ἰστορίαν ἀμέσως ἀφορῶσαν εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον. "Οτι τὸ ὄντὸν εἶναι Κρητικῆς ἐργασίας, δὲν πιστεύω νὰ δύναται νὰ ἀμφισθητῇ³, διότι ἡ ἡπειρωτικὴ τέχνη τότε δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ παραγάγῃ τοιαῦτα ἔργα. Δὲν δυνάμεθα δῆμος δυστυχῶς μετὰ τῆς αὐτῆς βεβαιότητος νὰ ἀποφανθῶμεν καὶ ποῦ ἐποιήθη τὸ ὄντὸν, πρᾶγμα ὅπερ μεγάλως θὰ διηγούλυνε τὴν κατάληψιν τῆς παραστάσεως. "Οτι κατεσκευάσθη ἐν Κρήτῃ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν στοιχείων τὰ δόποια κατέχομεν, διότι σκηναὶ κυνηγίων καὶ μαχῶν εἶναι σπανιώταται ἡ

¹ Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ καθηγ. Rodenwaldt, *Tiryns II* 203, καὶ τοῦ καθηγ. K. Müller, *Jahrb.* 1915, 321, διὰ ἡ ἀπελπισία τῶν κατοίκων τῆς πόλεως δεικνύει ἀρχούντως τὴν ἐπικειμένην ἄλωσιν· καὶ «αἱ χειρονομίαι τῶν γυναικῶν δεικνύουσιν διὰ οἱ συγγενεῖς τῶν εὑρίσκονται ἐν κινδύνῳ», δὲν μοῦ φαίνονται ὡς τὰ μόνα δυνατὰ συμπεράσματα. Ἡ περιγραφὴ τῆς [Ησιοδ.] *Ἀσπίδος* 287 ἔξ., ἐφ' ἣς προσείλκυσεν ἥδη τὴν προσοχὴν ὁ πρῶτος δημοσιεύσας τὸ ὄντὸν καθηγ. Τσούντας, δὲν ἀφήνει νὰ νοηθῇ διὰ οἱ ἐκτὸς τῆς πόλεως μαχόμενοι εὑρίσκονται εἰς μέγαν κίνδυνον καὶ πρόκειται νὰ νικηθῶσιν πολλῷ μᾶλλον δικαιούμεθα νὰ συμπεράνωμεν διὰ διάνδρείαν ἐξῆλθον τῶν τειχῶν καὶ μάχονται πρὸ τῆς πόλεως. Τούναντίον, ὡς γνωρίζει πᾶς τις ἐκ τῆς Ἰλιάδος, ἐν καιρῷ πραγματικοῦ κινδύνου κατέφευγον ἀκριβῶς οἱ ὑπερασπισταὶ εἰς τὰ τείχη καὶ ἐμάχοντο ἀπ' αὐτῶν, διότι ἡ δι' ἐφόδου ἄλωσις μιᾶς καλῶς ὠχυρωμένης πόλεως ἦτο διὰ πᾶσαν ἐποχὴν πρᾶγμα σπανιώτατον, διὰ δὲ τῶν μέσων τῆς Κρητομυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἐντελῶς ἀδύνατον. Ὁ μέγας Ἀχιλλεὺς οὐδέποτε ἥδυνήθη δι' ἐφόδου νὰ ἐπιβῇ τῆς Τροίας, ἐντὸς τῆς δύοις κατέφευγον οἱ πολιορκούμενοι δισδικίς ἐνίκα τούτους ἐν τῷ ἀνοικτῷ πεδίῳ. Διὰ τοῦτο θεωρῶ ἀκατάληπτον τὸ διὰ οἱ βάρβαροι ἐν ὕρᾳ τοῦ μεγίστου κινδύνου ἐξῆλθον τῶν τειχῶν ἀντὶ νὰ παραμείνωσιν ἐντός, προφανῶς δ' ἐνταῦθα δεόμεθα ἐτέρας ἔρμηνείας. Διὰ τὸν κοπετὸν τῶν γυναικῶν ἀρχετὴ πρόφασις εἶναι διὰ οἱ ἀνδρεῖς τῶν μάχονται, ἔστω καὶ νικηφόρως.

² Πρᾶλ. Evans Palace I, 668.

καὶ ἀνήκουστοι ἐν Κρήτῃ¹. "Αν λοιπὸν μετὰ τοῦ Rodenwaldt παραδεχθῶμεν ὅτι ἐποιήθη τὸ ὄντὸν ἐπὶ τόπου, ἐν Μυκήναις, δυνάμεθα νὰ ἔξηγήσωμεν τὴν παράστασιν ὡς τὸ πάθημα γειτονικῶν καὶ ἵσως ἀντιζήλων ἀνθρώπων, οἶον τῶν Κρητῶν. Είναι ἀληθὲς ὅτι πρὸς τοῦτο ἀντιτίθεται ὁ χειριδωτὸς χιτῶν τοῦ κρανοφόρου πολεμιστοῦ, ὃστις δὲν ἀπαντᾷ ἐν Κρήτῃ², ἀλλὰ περιττὸν νὰ ἐπαναληφθῇ ὅτι στερούμεθα πολεμικῶν παραστάσεων μέχρι σήμερον ἐκ Κρήτης. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἔχομεν καὶ τόσα ἀλλα κέντρα ἐκτὸς τῶν Μυκηνῶν, ὥστε τὸ εἰκονιζόμενον πάθημα δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς οἴουσδήποτε ἄλλους πολεμιστὰς μὴ ἀνήκοντας ἀμέσως εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Μυκηνῶν. "Ετι φυσικώτερον λύεται τὸ ζήτημα, ἂν παραδεχθῶμεν τὸ ὄντὸν ποιηθὲν ἐν Κρήτῃ, διότι τότε ἀπλούστατα ἀπεικονίζεται ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἀπόκρουσις μιᾶς ναυτικῆς ἐπιδρομῆς Μυκηναϊκῶν δυνάμεων ἐναντίον μιᾶς πόλεως. Ἀλλὰ ποία πόλις εἶναι αὕτη καὶ ποῦ κεῖται;

Δυστυχῶς ὁ ἐντοπισμὸς τῆς πόλεως ταύτης διὰ τῶν σημερινῶν ἡμῶν γνώσεων δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ. "Αν τὰς ἐπὶ τῶν πλοίων μορφὰς ἀναγνωρίζομεν ὡς ἀνηκούσας εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ διὰ τὸν ὄπλισμὸν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν, τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως τούναντίον ἀποκαλοῦμεν γενικῶς καὶ ἀορίστως «βαρβάρους» διὰ τὴν γυμνότητά των. "Ενεκα

¹ 'Υπὲρ τῆς ἐν Μυκήναις κατασκευῆς τοῦ ὄντοῦ κηρύσσεται ἀπροκαλύπτως ὁ Rodenwaldt, *Tiryns II* σελ. 204 σημ. Fries des Megaron v. Myk. σελ. 51 καὶ 69. Δὲν πρέπει δῆμος νὰ λησμονῶμεν δύο πράγματα, πρῶτον ὅτι κατὰ τὴν παλαιοτάτην ταύτην ἐποχὴν τῶν Μυκηνῶν δὲν φαίνεται ἀπολύτως βεβαίᾳ ἡ ἐγκατάστασις Κρητῶν τεχνιτῶν ἐπὶ τόπου, πρᾶγμα τὸ δόπιον βραδύτερον ἀσφαλῶς συνέθῃ δεύτερον, ὅτι ἡ γνῶσις ἡμῶν περὶ τῆς Κρητικῆς τέχνης εἶναι ἀκόμη μονόπλευρος καὶ ἐλλιπής. Ἡ ἀπουσία παντὸς μεταλλίουν ἔργου τῆς μικροτεχνίας δὲν δύναται παρὰ νὰ μᾶς ἐμπνέῃ ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ Θησαυροὶ τῶν βασιλικῶν τάφων ἔλαβον τὴν ἀγούσαν εἰς τὰς Μυκήνας. "Οπωσδήποτε, τὸν εἰρηνικὸν καὶ εἰδυλλιακὸν χαρακτῆρα τῆς Κρητικῆς τέχνης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἡπειρωτικὴν δὲν δύναται τις νὰ ἀρνηθῇ, ἀλλ' εἶναι καὶ δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν τὴν ὑπαρξίαν ἐνὸς μεγάλου καὶ ὡμοῦ κατακτητοῦ, οἷος παραστάνεται ὁ Μίνως, ἀνευ ἀντανακλάσεως ἐπὶ τὴν τέχνην. "Ομοίως πρὸς τὸν Rodenwaldt βλέπει τὰ πράγματα καὶ ὁ καθηγ. Kurt Müller, ἐ. ἀ. σελ. 382-33, ὅπου (σημ. 2) δύο μόνον παραδείγματα σκηνῶν μάχης ἐκ Κρήτης δύναται νὰ παραθέσῃ μεταξὺ τοσούτων ἑκατοντάδων διασωθεισῶν παραστάσεων. "Ας μνημσευθῇ ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅτι πάντα σχεδὸν τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπὶ τοῦ ὄντοῦ τῶν Μυκηνῶν παραστάσεως ἐπανευρίσκομεν εἰς τὴν δυστυχῶς ἐλλιπεστάτην ἐκ φαγετιανῆς σύνθεσιν τῆς Κνωσοῦ: Πόλις, πύργοι μετὰ δύο παραθύρων, ὕδωρ, δένδρα, βραχῶδες τοπεῖον, τοξόται, κρανοφόροι πολεμισταί, τέλος δὲ πλοῖα πιθανῶς (κατὰ τὸν Evans, δὲν μοῦ φαίνεται δῆμος βέβαιον) καὶ κολυμβηταὶ (λ. χ. αἱ μορφαὶ Palace I, εἰλ. 228 z, y, σελ. 308 ἐξ.). Οἱ κολυμβηταὶ οὗτοι εἶναι κτυπητὴ ἀναλογία, διότι δὲν εἶναι πολὺ συχνοὶ εἰς Κρητομυκηναϊκὰς παραστάσεις. (Κολυμβητὰς ἐκλαμβάνω ἔγῳ τούτους, διότι ὁ Evans, ὅστις νομίζει ὅτι ἀναγνωρίζει εἰς τὰς μορφὰς ταύτας νεγροειδῆ χαρακτηριστικά, τὰς περιγράφει ὡς «grottesque attitude squatting like a frog». "Υποθέτω ὅτι ἔξηγανται πολὺ καλύτερον ὡς κολυμβηταὶ ἀφ' οὗ ἐπὶ τῆς συνθέσεως εἰκονίζετο καὶ ὕδωρ, ὡς πρὸς δὲ τὰ «νεγροειδῆ» χαρακτηριστικά, δὲν νομίζω ὅτι οἱ ἔλαφρῶς ἔξωγκωμένοι γλουτοὶ ἐπιτρέπουσι νὰ συναγάγωμεν τοῦτο, ὅλως δλόκληρος ἡ ἀρχαϊκὴ ἀγγειογραφία θὰ ἔπειπε νὰ χαρακτηρισθῇ νεγρίζουσα. Κολυμβητὰς ἔφερε καὶ ἐν ἐμπίεστον ἔγχειριδιον ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Βαφειοῦ, οὐ τὴν ἀναπαράστασιν ἐπεχείρησε ἐν τῷ Πανηγυρικῷ τεύχει πρὸς τιμὴν τοῦ Sir A. Evans, *Essays in Aegean Archaeology*, edited by S. Casson, 68 ἐξ., πίν. XI).

² Rodenwaldt, *Fries des Meg.* σελ. 51.

τῆς γυμνότητος ταύτης ἀποκλείεται κατὰ τὸν καθηγ. Rodenwaldt ἡ τοποθέτησις τῆς σκηνῆς εἰς τὴν Κρήτην, προσθέτω δ' ὅτι καὶ ἔνεκα τῆς ὠχυρωμένης πόλεως¹.

Ο Hall ἥθελησε νὰ ἐντοπίσῃ τὴν σκηνὴν ἐπὶ τῇ βάσει διαδημάτων ἐκ πτερῶν, τὰ δποῖα ἐνόμισεν ὅτι ἀναγνωρίζει ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν γυμνῶν πολεμιστῶν (J.H. St. 1911, 120). Κατ' ἀκολουθίαν νομίζει τούτους Ἀσιάτας καὶ τοποθετεῖ τὴν πόλιν κατὰ τὰ παράλια τῆς Λυκίας ἢ ἀλλαχοῦ που τῆς Μ. Ἀσίας. Τὴν ἀποψιν ταύτην φαίνεται συμμεριζόμενος καὶ ὁ Sir A. Evans (Pal. I; 668), ὅστις φαίνεται παραδεχόμενος τὴν εἰκασίαν περὶ τοῦ ἐκ πτερῶν διαδήματος. Ἄλλ' αὐτὸς ἀκριβῶς τὸ νέον τεμάχιον τοῦ χύτου, ὅπερ ἀπεικονίζει πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀνωτέρω γνώμης, ἀποδεικνύει τούναντίον, διότι αἱ μικραὶ κάθετοι γραμμαὶ ἀκολουθοῦσι πιστῶς τὸ περίγραμμα τῆς κεφαλῆς καὶ εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἀναμφιβόλως δήλωσις τῆς κόμης, οὐχὶ διαδήματος, τὸ δποῖον ὁ τεχνίτης ἢν ἥθελε θὰ ἀπεικόνιζε πολὺ καλύτερον². Ἐφ' ὅσον λοιπὸν καὶ ἡ ὁδὸς αὗτη ἀποτυγχάνει, πρέπει νὰ παραιτηθῶμεν τῆς ἀποπείρας ἐντοπισμοῦ, ἀντὶ δὲ ταύτης θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐπισυνάψω παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῆς παριστανομένης πόλεως³.

Ο Evans ὅμιλῶν περὶ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ ἰσοδομικοῦ συστήματος τῶν τειχῶν της, ἔνεκα τοῦ δποίου τὴν τοποθετεῖ εἰς περιοχήν τινα τοῦ Κρητομυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἔχει ὑπ' ὄψιν ὡρισμένα κλασσικά, διὰ νὰ εἴπωμεν οὕτω, ὑποδείγματα τειχῶν, ἵδιως τὸ τῶν Μυκηνῶν, τὸ δποῖον ἔρχεται αὐτομάτως εἰς τὸν νοῦν ἑκάστου ἀρχαιολόγου. Αἱ τελευταῖαι ὅμως ἔρευναι ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὰ μνημειώδη ταῦτα τῆς Κρητομυκηναϊκῆς περιοχῆς τείχη εἶναι πολὺ μεταγενέστερα τοῦ χύτου. Ἐν Μυκήναις δλόκληρον τὸ σύστημα τῶν σημερινῶν Κυκλωπείων τειχῶν μετὰ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς τρίτης ὑστεροελλαδικῆς περιόδου (κατὰ τὰς ἔρευνας τοῦ Wace), ἐν ᾧ οἱ τάφοι αὐτοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸ

¹ Tīryns II, ἔ. ἀ. Πρθλ. K. Müller Jahrbuch ἔ. ἀ. 322. Ο Στάγης ὑπεστήριξεν (A.M. 1915, 50), ὅτι δύο ἐκ τῶν σφενδονητῶν φέρουσι τὸ περίζωμα, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ γαλβανοπλαστικοῦ ἔκμαγματος τὸ δποῖον ἔχω πρὸ δοφθαλμῶν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἔχον διακρίνεται. Καὶ ὁ K. Müller οὐδαμοῦ βλέπει περίζωμα, προφανῶς δ' ὁ Στάγης ὡς τοιοῦτον ἔξελαβε τὴν δήλωσιν τῶν κατὰ τὰς πλευράς μυῶν δύο ἐκ τῶν γυμνῶν σφενδονιτῶν.

² Τὴν εἰκασίαν τοῦ Hall καὶ τὰ ἔξ αὐτῆς συμπεράσματα ἀποκρούονται ὡσαύτως ὁ K. Müller καὶ ὁ Rodenwaldt (Tīryns) ἔ. ἀ.

³ Ἀρχικῶς είχον νομίσει ὅτι δικαιούμεθά ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κυνομόρφου κεφαλῆς τῆς «Σκύλλας», ἥτις καταδιώκει τοὺς ναυαγοὺς ἐπὶ ἐνὸς τῶν νέων τεμαχίων, νὰ τοποθετήσωμεν τὴν σκηνὴν πρὸς δυσμάς καὶ που τῶν Σικελικῶν παραλίων, διότι διύθιος τῆς Σκύλλας ἀνέκαθεν ἐνετοπίσθη εἰς τὸν Σικελικὸν πορθμόν, ἡ δὲ παρουσία τοῦ τέρατος ἐπὶ μνημείων τῆς Μινωικῆς τέχνης ὑποδεικνύει κατὰ τὸν Evans (Pal. I, σελ. 699) πρωιμωτάτας Μινωικᾶς περιπετείας κατὰ τὰ Τυρρηνικὰ παράλια· εἰς τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην ἐνόμισα ὅτι ἀνεκάλυψα ἐπικούρους τὰς παραδόσεις περὶ μεγάλης καταστροφῆς τοῦ Μίνωος ἐν Σικελίᾳ καὶ τὴν ὑπαρξίην Κρητομυκηναϊκῶν πόλεων ἐν Σικελίᾳ (Μινώα, Ἑγγυος, ἡ πόλις ἡν ὁ Δαιδαλος ἔκτισεν εἰς τὸν Κάκαλον κλ.). Τὴν ἴδεαν δμως ταύτην ἐγκατέλειψα, διότι παρακολουθήσας καλύτερον τὸ ζήτημα τῆς «Σκύλλας» ἐπείσθην ὅτι τὸ οὗτος δνομασθὲν κυνόμορφον Μινωικὸν τέρας δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν Ὁμηρικὴν Σκύλλαν.

τέλος τῆς Μεσοελλαδικῆς περιόδου καὶ μέρος τῆς Υστεροελλαδικῆς I, είναι δὲ γνωστὸν ὅτι μεταξὺ τῶν τάφων ὁ τέταρτος, ἐνῷ εὑρέθη τὸ όντον, είναι ὁ ἀρχαιότερος. Ὄμοιώς καὶ ὁ καθηγ. Karo ἐν τῷ πρὸ δὲ λίγου ἐκδοθέντι τεῦχει περὶ τῶν θηκῶν τῶν Μυκηνῶν παραδέχεται τὸ μεταγενέστερον τῶν Κυκλωπείων Τειχῶν¹. Ὄμοιώς καὶ ἐν Τίρυνθι μόλις κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς νεωτέρας Μυκηναϊκῆς περιόδου (ἀρα περὶ τὸ 1400 περίπου) οἰκοδομεῖται διὰ πρώτην φορὰν τεῖχος ἐξ ὀγκωδῶν λίθων περὶ τὴν ἀκρόπολιν, τὰ δὲ μνημειώδη τείχη μετὰ τῶν σηράγγων τὰ περιβάλλοντα ὀλόκληρον τὸν λόφον είναι ἔτι μεταγενέστερα, ἀνήκοντα εἰς τὴν περίοδον 1350 - 1250 π. Χ., ἀποδεικνυομένου οὕτω, χάρις εἰς τὰς θεμελιώδεις ἐρεύνας τοῦ Kurt Müller, ὅτι οἱ χρόνοι μέχρι τοῦ 1200 π. Χ., οἵτινες ἐθεωροῦντο ἔως τώρα χρόνοι ἑσχάτης παρακμῆς, ἀνήκουσι πράγματι εἰς περίοδον λαμπρότητος δυνάμεως². Βεβαίως ἔχομεν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ όντοῦ εἰς τὰς Μυκήνας ὀχύρωσιν τῆς ἀκροπόλεως, ἵσως δὲ καὶ εἰς ἄλλας ἀκροπόλεις, ἀλλ' αὗτη δὲν είναι δυνατὸν νὰ ἦτο τόσον μνημειώδης, δοσον ἐπὶ τοῦ όντοῦ παριστάνεται, δπου τούλαχιστον δέκα δόμοι τοῦ ὑψηλοῦ τείχους φαίνονται καθαρῶς. Ἐν δὲ ὁ τεχνίτης δὲν ἡδύνατο νὰ ἰδῃ τότε τοιαῦτα τείχη εἰς τὰς Μυκήνας καὶ τὴν Τίρυνθα, τότε διερωτᾶται τις ποῦ ἄλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡδύναντο νὰ ὑπάρχωσι τὰ πρότυπα τοιούτων ὀχυρώσεων. Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν καὶ πολλῷ μᾶλλον ἡ Κρήτη φαίνονται ἀποκεκλεισμέναι ἀπὸ τοῦ νὰ θεωρηθῶσι τόπος τῆς ἐπὶ τοῦ όντοῦ σκηνῆς. Ἡ παρουσία τῆς θαλάσσης τόσον πλησίον ἀποδεικνύει τόπον παράλιον καὶ πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ καὶ ἡ Φυλακωπὴ II, ἥτις ἔχει ἡδη ὀχύρωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὰ σπουδαῖα ὀχυρωματικὰ ἔργα ἀνήκουσιν εἰς τὴν τρίτην ἡ Μυκηναϊκὴν περίοδον, είναι λοιπὸν μεταγενέστερα τοῦ όντοῦ³.

Κατὰ ταῦτα τὸ νὰ ἐκλάθωμεν τὴν πόλιν ὡς ἀνήκουσαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κρητομυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐκ τῶν τειχῶν καὶ μόνων δὲν φαίνεται ἀσφαλές. Είναι ἀληθὲς ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλο μνημεῖον, τὸ ἐκ Ζάκρου σφράγισμα JH St. 1902 σελ. 88 εἰκ. 29 (καὶ πίν. X, 130), τὸ δποῖον ἐθεωρήθη μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις τῆς Μινωικῆς οἰκοδομικῆς τειχοποιίας. Ἀλλὰ τὸ σφράγισμα τοῦτο ἀπεικονίζει, μοῦ φαίνεται, οὐχὶ συνεχὲς τεῖχος, ἀλλὰ πέντε πυργοειδῆ κατασκευάσματα ἐπὶ τινος λόφου ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς πλευρὰς δὲν εἰκονίζεται ἡ εὐδιάκριτος γραμμὴ τῶν γωνιῶν, ἔξελάμβανον πάντοτε καὶ ἐκλαμβάνω καὶ τώρα τὰ κατασκευάσματα ἐκεῖνα ὡς στρογγύλους πύργους, τοῦτο δ' είναι ἐντελῶς ξένον τῆς

¹ Wace - Lamb, BSA XXV, 270. Karo AM XL, 1915 σελ. 115 καὶ 122 - 3 (τὸ τεῦχος ἐξεδόθη τέλος τοῦ 1927).

² "I. K. Müller AM. 1913, 79 εξ., ίδιως δε Karo, Forschungen u. Fortschritte, 4 Jahrgang ἀριθ. 8, 10 Μαρτίου 1928.

³ Atkinson ἐν Phylakopi 26 - 31.

Κρητομυκηναϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπὶ τοῦ σφραγίσματος δηλοῦνται αἱ ἐπάλξεις ἐνὸς συνεχοῦς τείχους, πάλιν τὸ ξένον στοιχεῖον ἔνυπάρχει¹. Πρέπει λοιπὸν προφανῶς ἀλλαχοῦ νὰ ζητηθῶσι τὰ πρότυπα τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ σφραγίσματος, ὁ πιθανώτερος δὲ τόπος εἶναι φυσικὰ ἡ Μ. Ἀσία, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔξερεύνησις ταύτης δὲν εύρισκεται ἀκόμη εἰς σημεῖον, δυνάμενον νὰ ἐπιτρέψῃ ἀσφαλῆ ὅπως δήποτε είκασίαν. Πάντως ἔχομεν τὸ δεδομένον, ὅτι ἡ Τροία II εἶχε τείχη ἀρκούντως μνημειώδη, ὅπως τὰ ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ είκονιζόμενα².

“Οπως δήποτε, ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἔρμηνείαν τοῦ χρυσοῦ, τὰ ναυάγια τοῦ είκονιζομένου στόλου καὶ οἱ δεινοπαθοῦντες κολυμβηταὶ ἀφ' ἐνός, ἀφ' ἐτέρου δ' ἡ ἀγερώχως ἐπιθετικὴ στάσις τῶν γυμνῶν πολεμιστῶν, ὑποδεικνύουσι κατὰ τὴν γνώμην μου ὅτι δὲν πρόκειται περὶ νικηφόρου ἐκστρατείας, ἀλλὰ περὶ πανωλεθρίας ἐνὸς δυνάστου ἀνήκοντος εἰς τὴν Κρητομυκηναϊκὴν περιοχήν. Κατὰ τοῦτο δ' ἡ παροῦσα ἔρμηνεία τοῦ χρυσοῦ ἀντιτίθεται πρὸς πάσας τὰς προηγουμένας³. Ἀπολύτως ἀναγκαῖον δὲν θεωρῶ δῆμως νὰ ἐκλάβωμεν τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ χρυσοῦ ὡς ἴστορικὸν δρισμένον γεγονός. Ἡδύνατο κάλλιστα νὰ παριστάνῃ μίαν ἀκουσίαν περιπέτειαν ἐν μακρυνῇ χώρᾳ ἀφιλοξένων καὶ ήμιβαρθάρων λαῶν, περιπέτειαν ἀνήκουσαν ἥδη, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐποιεῖτο τὸ χρυσόν, εἰς τὴν σφαῖραν τῶν

¹ Στρογγύλας ἐπάλξεις ἔχομεν ἀληθῶς ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Χαλανδριανῆς ἐν Σύρφῳ, ἀλλ' αὐται εὑρίσκονται εἰς τὸν ἐσώτερον περίβολον, τοῦ ἔξωτερού δόντος ἄνευ ἐπάλξεων, γενικῶς δ' ἡ Χαλανδριανὴ εὑρίσκεται ἐγγύτερον πρὸς τὴν ὁχυρωτικὴν τέχνην τῆς Θεσσαλίας (Διμήνι) ἢ πρὸς τὸν Κρητομυκηναϊκὸν πολιτισμόν. (Τίδ. εἰκ. τοῦ περιβόλου Χαλανδριανῆς Fimmen, Kret-myk. Kultur σελ. 31, εἰκ. 17 ΑΕ 1899 σελ. 118) Στρογγύλας ἐπάλξεις, πολὺ μεταγενεστέρας δῆμως, συναντῶμεν ἐν Μ. Ἀσίᾳ, λ. χ. ἐν Sendschirli (Ausgrabungen in Sendschirli. I - II 28 - 30): ἐπ' ἵσης εἰς ἔργα τῆς Ἀσσυριακῆς καὶ Φοινικικῆς τέχνης, δῆλα δῆμως πολὺ μεταγενεστέρα τοῦ σφραγίσματος τοῦ Ζάκρου. Ο κ. Val. Müller ἐφιστᾶ ἐν γενεῶς τὴν προσοχήν μου ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι παλαιοτέρας ἐποχῆς στρογγύλους Πύργους ἔχομεν ἐν Παλαιστίνῃ, μονήρεις ἴσταμένους καὶ κατὰ τὸν μεγαλιθικὸν τρόπον ἐκτιμένους. Τοιούτους ἐδημοσίευσεν ὁ D. Mackenzie ἐξ Αμμάν, Palestine exploration Fund annual, I σελ. 20 ἐξ. καὶ πάν. 3. Ο Mackenzie παραβάλλει τοὺς πύργους τούτους πρὸς δῆμοίσις μεγαλιθικοὺς πύργους τῶν Βαλεαρίδων νήσων. Πρέπει πρὸς τούτους νὰ σημειώσω, ὅτι δὲν θεωρῶ ἀποκεκλεισμένην καὶ τὴν ἐν Κρήτῃ ὑπαρξίν μονήρων πύργων, τετραγώνων δῆμως, οἵτινες εἶναι περαιτέρω ἐξέλιξις τῶν στρογγύλων, ἐφ' ὅσον δὲ πολιτισμὸς προώδευεν (πρβλ. Oelmann, Röm. Mitt. 38 - 39, 1928 - 4, σελ. 200.). Ο Evans μεταξὺ τῶν λειψάνων τῆς ἐκ Φαγεντιανῆς συνθέσεως τῆς Κνωσοῦ ἀναγνωρίζει καὶ πύργους (Palace I 302, 307 κλπ., εἰκ. 223): ἐν δὲ παράδοξον τετράγωνον οἰκοδόμημα μετά παχυτάτων τοίχων, ὅπερ ἀνέσκαψα ἐσχάτως ἐπὶ κορυφῆς λόφου παρὰ τὴν Φαιστόν, ἔχαρακτήρισα ὡς τοιοῦτον πύργον. (Ἄρχ. Δελ. IX, 1924 - 25, σελ. 76).

² Εἰκόνια ἵδε παρὰ Dussaud, Civil. Préhelléniques² 122, εἰκ. 91: τολμῶ ἔτι νὰ ἡιψοκινδυνεύσω καὶ μίαν ἄλλην είκασίαν, ὅτι αἱ λεπταὶ δριζόντιοι γραμμαὶ μεταξὺ τῶν δόμων τῶν λίθων ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ, δηλοῦνται ἔνυλοδομίαν τοῦ τείχους, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἡσαν νοηταὶ προκειμένου περὶ τῶν λιθίνων τειχῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

³ Μόνον ὁ Στάτης A. M. 1915 ἔ. ἀ. ἡρμήνευσε κατὰ τὴν αὐτὴν ἀποφιν τὴν παράστασιν, τοῦτο δῆμως συνέβη, ἐπειδὴ ἐξέλασθε τοὺς γυμνοὺς πολεμιστὰς ὃς τοὺς Μυκηναίους, τοὺς δὲ διὰ θαλάσσης ἐπερχομένους ἐθεώρησε ληστρικῶς ἐφορμῶντας πειρατάς.

παραμυθίων. Ἡ περιπέτεια τῶν Λαιστρυγόνων, ἢν μᾶς ἀφηγεῖται ἡ Ὀδύσσεια, εἶναι μία σκηνὴ ἐκ τῆς λογοτεχνίας, ἵσ τὸ ἀντίστοιχον ἐν τῇ τέχνῃ εἶναι τὸ ὄντον τῶν Μυκηνῶν.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Ν. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ "ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ ΤΟΥ ΡΥΤΟΥ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ,,

1) Διαρκούσης τῆς τυπώσεως τοῦ ἄρρενος μου ἔλαβον γάρις εἰς τὴν εὐγενῆ καλωσύνην τοῦ συγγραφέως τὸν μόλις ἐκδοθέντα δεύτερον τόμον τοῦ Eduard Meyer, *Geschichte des Altertums II₁*, (Stuttgart u. Berlin, 1928). Χαίρω ἴδιαιτέρως ὅτι καὶ ὁ μέγας ἴστορικὸς τοποθετεῖ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄντον πόλιν εἰς τὴν Ἀσίαν ἀκριβῶς ἔνεκα τῶν τειχῶν, τῶν ὅποιων τὴν μορφὴν εὑρίσκει ἐντελῶς διαφορετικὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι τειχῶν καὶ σκέπτεται μᾶλλον περὶ ὀχυρώσεως συνισταμένης ἐκ δόμων τετραγώνων μεγάλων πλίνθων. Αἱ γραμμαὶ τὰς ὅποιας ἐγὼ ἡρμήνευσα ώς ἔνθετοι παρέχουσι τὴν καλυτέραν βεβαίωσιν εἰς τὴν είκασίαν ταύτην, διότι οἱ διὰ πλίνθων κτιζόμενοι τοῖχοι ὑπεστηρίζοντο διὰ ἔνθετων δοκῶν κατὰ διαστήματα. Ἐπ' ἵσης Ἀσιατικὴν οἰκοδομικὴν ἐνθυμίζουσι κατὰ τὸν Meyer ἡ εἰκονιζόμενη μεγάλη πύλη καὶ τὰ ὑπερκείμενα πυργοειδῆ οἰκοδομήματα. Τὸ σφράγισμα τοῦ Ζάκρου μετὰ τῶν (στρογγύλων κατ' ἔμε) πύργων ἐκλαμβάνει ἐπ' ἵσης ὁ συγγραφεὺς (ώς καὶ ἐγώ), Ἀσιατικὸν κατασκεύασμα (σελ. 233 καὶ σημ. 2).

2) Ἡ ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι ἔ. ἀ. εἰκὼν τοῦ ὄντον τῶν Μυκηνῶν δὲν ἀποδίδει τὰς γραμμὰς μεταξὺ τῶν δόμων τοῦ τείχους, ἀλλὰ μόνον ἡ παρὰ Kurt Müller (*Jahrbuch* 1915) πιστοτέρα ἀπεικόνισις καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς ἀναπαραχθεῖσαι (Rodenwaldt, *Fries des Meg. v. Myk.*, Ed. Meyer ἔ. ἀ. πίν. VII).

3) Εἰς τὰς ἀπεικονίσεις Μινωικῶν πλοίων τῆς εἰκ. 2 προσθετέον καὶ τὴν ιδεογραφικὴν ἀπεικόνισιν ἡμίσεος μέρους πλοίου εἰς τὰς πινακίδας τῆς Κρητικῆς γραφῆς ἀμφοτέρων τῶν κλάσεων A καὶ B. Ἰδε τὸν μόλις ἐκδοθέντα B' τόμον τοῦ Sir A. Evans, *Palace of Minos* σελ. 248. Κατ' αὐτὸν τὸ εἰκονιζόμενον ἡμίτομον πλοίον εἶναι τὸ ἐμπρόσθιον μέρος, φρονῶ δμως ὅτι εἶναι τὸ ὀπίσθιον ως θὰ δεῖξω ἀλλαχοῦ.

Σ. Μ.